

Illustratie: Frans Mol

In gesprek met autisme zijn de transacties altijd bijzonder

Marjolijn Schreiver

De auteur hanteert als uitgangspunt dat de verschillen in denken en voelen tussen mensen met en zonder autisme groot zijn. Ook zijn deze verschillen onbekend of onduidelijk. Dit levert problemen op in de communicatie tussen mensen met en zonder autisme. De auteur beschrijft hoe de modellen van de transactionele analyse (TA) heel geschikt zijn om deze problemen weer te geven en te analyseren. Hierbij is een verkenning van autisme nodig en hoe dat in transacties tot uiting komt.

Autisme intrigeert zowel in positieve als negatieve zin. Het raakt de mens in zijn fundament: de sociale interactie. Veel obstakels die mensen met autisme in hun dagelijks leven ervaren, worden niet veroorzaakt door hun (aangeboren) autisme maar door hun interacties met andere mensen. Communicatie van mensen met autisme levert vaak problemen op: “Er is sprake van onbegrip, verkeerde afstemming, pijn en verdriet voor alle betrokkenen.” (Flowerdew, 2016).

Ik heb zelf ook deze ervaringen. Ze hebben me onzeker gemaakt over hoe ik me moest gedragen en wie ik moest zijn. Pas op 65-jarige leeftijd kreeg ik de diagnose autisme. Toen snapte ik waarom ik vaak het idee had gehad dat ik zo anders in het leven stond dan anderen. Met mijn pensionering kon ik terugkijken op een werkzaam leven met drie beroepsopleidingen, meer dan tien verschillende beroepen en 28 werkgevers! Steeds van baan veranderen was mijn manier geweest om met de problemen in mijn werk om te gaan. In 2022 heb ik mijn autobiografie gepubliceerd: *Oude dame met autisme* (Schreiver, 2022). Na zeven jaar studie over wat autisme inhoudt, heb ik nu een gebruiksaanwijzing voor mijn leven ontwikkeld en ervaar ik mijn leven als autonoom en zinvol.

Met TA maakte ik al kennis in 1976, toen ik deelnam aan een FORT groep (Feministische

Opfengroep Radicale Therapie). Daarna verdween het naar de achtergrond en vier jaar geleden heb ik het weer opgepakt en ben ik gaan uitzoeken wat TA kan betekenen voor het begrijpen van autisme. Met de modellen van de TA, zoals ego-toestanden, transacties, strooks en Spel, kun je veel over autisme eenvoudig en helder weergeven en analyseren. De inzichten die ik hierover verworven heb, hebben vooral betrekking op mijzelf en op mensen die op mij lijken: hoogfunctionerende autistische mensen. Maar er zijn zeer uiteenlopende uitingsvormen van autisme en ik wil mensen met autisme met andere vormen van communicatie of een grotere ondersteuningsbehoefte zeker niet buiten sluiten.

Neurodiversiteit omvat de variatie van de neurologische, cognitieve en psychologische ontwikkeling van mensen. Binnen het spectrum van neurodiversiteit zijn de meeste mensen gemiddeld, oftewel Neurotypisch (Nt). Neurotypische personen noem ik in dit artikel Neurotypici (Nti). Autism is een andere uiting van neurodiversiteit, samen met ADHD, dyslexie, dyscalculie, hoogbegaafdheid en hoogsensitiviteit (Donvan & Zucker, 2016).

De heersende cultuur bepaalt hoe iedereen, dus ook mensen met autisme, zich ‘moet’ gedragen. De boodschap luidt voor iedereen die anders is dan het gemiddelde: “Je kunt je maar beter aanpassen”. Autism is officieel een stoornis, vanuit de diagnose die staat in het handboek DSM-5-TR (American Psychiatric Association, 2022). Maar de meeste mensen met autisme voelen zich niet comfortabel bij deze medische kijk op autisme, die ouderwets en stigmatiserend is. Mensen met autisme zijn niet ‘gestoord’, maar ze denken en voelen anders dan Nti. Een van de uitgangspunten TA is dat alle delen van onze mind een positieve

Neurodiversiteit omvat de variatie van de neurologische, cognitieve en psychologische ontwikkeling van mensen.

intentie hebben (OK+ OK+) (Flowerdew, 2017a), zowel de minds van Nti als die van mensen met autisme. Dat vind ik een goed uitgangspunt om autisme nader onder de loep te nemen!

Peter Flowerdew is een Engelse psychotherapeut die vanaf 2017 workshops heeft gegeven om het begrip en de communicatie tussen Nti en mensen met autisme te vergroten, met gebruikmaking van TA. Hij noemde de workshops Aspie-TA (Aspie verwijst naar mensen met Asperger, een verouderde term voor mensen met autisme met een 'normale' ontwikkeling van de taalvaardigheid en 'normale' tot hoge intelligentie). Hij heeft daar tussen 2016 en 2022 verslag van gedaan in een reeks artikelen in het tijdschrift 'The Transactional Analyst'. Ik heb dankbaar gebruik gemaakt van een aantal van zijn publicaties.

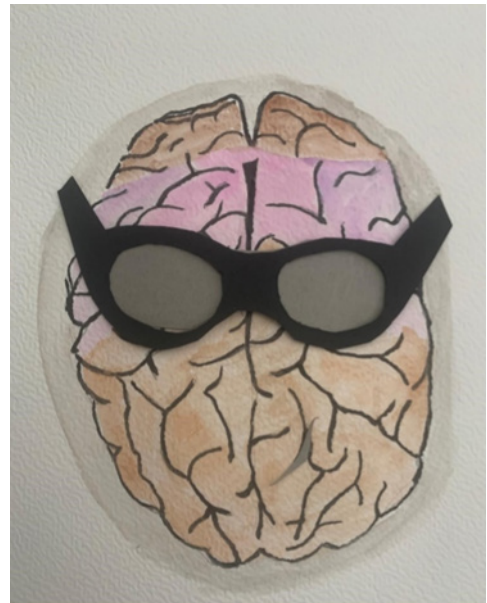
De ego-toestand Volwassene bij iemand met autisme

Eric Berne ontwikkelde het model van de ego-toestanden, een structureel intern patroon van waaruit je denkt, voelt en handelt, dat wordt weergegeven door de ego-toestanden Ouder, Volwassene en Kind (structureel model) (Berne, 1967; Thunnissen & de Graaf, 2013). Met gebruikmaking van dit model zijn grote verschillen te zien tussen de aanleg en de ontwikkeling in ego-toestanden van Nti en mensen met autisme.

Jonge kinderen met autisme zullen zich, anders dan gemiddeld, eerst op cognitief gebied ontwikkelen en pas later op sociaal-emotioneel gebied. Een kind met autisme kan daardoor sociaal jonger ogen en tegelijkertijd cognitief ouder lijken dan passend is bij de werkelijke leeftijd (Delfos, (2018). Logisch denken en systematiseren, wat mensen met autisme

in aanleg hebben, wordt gecombineerd met objectiviteit, gefocuste aandacht en letterlijke waarneming. Nti kijken naar de wereld, geven betekenis en interpreteren wat ze waarnemen; mensen met autisme zien de dingen zoals ze zijn, zonder ze te interpreteren (Baron-Cohen, 2022).

Nog een verschil dat veel invloed heeft op de communicatie: Nti kunnen intuïtief inschatten wat anderen om hen heen denken, voelen en van plan zijn. Dat kunnen mensen met autisme in veel mindere mate. Dit wordt ook wel *Mindblindheid* genoemd (Vermeulen, 2013). Wel kunnen ze, als ze verbaal vaardig zijn en intelligent genoeg, proberen sociale situaties te doorgronden door deze te analyseren en wetmatigheden te ontdekken.

Mindblind! Illustratie: Frans Mol

De Kind ego-toestand bij iemand met autisme

Door het 'anders' zijn krijgt het kind met autisme van zijn ouders en leraren vaak te horen dat die iets niet goed doet: "Doe normaal." Dit kind heeft, vaker dan gemiddeld, via straffen en belonen geleerd wat gewenst gedrag is; gelukkig niet in alle gezinnen of op alle scholen, maar het komt wel vaker voor. Hoewel die door zijn Mindblindheid niet intuïtief kon inschatten hoe de opvoeders denken en voelen en daarom veel van de ouderlijke vermaningen niet begreep, zal die een manier hebben gevonden om hiermee om te gaan. Dit proces wordt *coping* of *aanpassing* genoemd.

Kinderen met autisme die te maken krijgen met een disciplinerende en psychologisch controlerende opvoeding kunnen een houding ontwikkelen van 'Ik ben liever alleen', wat één van de criteria is voor een diagnose autisme. Door Peter Flowerdew wordt dit beschouwd als een schizoïde aanpassing aan een pijnlijke en onbegrijpelijke wereld waarin je je niet thuis voelt (Flowerdew 2017).

Illustratie: Frans Mol

Mijn ervaring is dat mensen met autisme goed een slim Kind in kunnen zetten om hun autisme te camoufleren en compenseren, met als doel niet-autistisch te lijken.

De Ouder ego-toestand bij iemand met autisme

De Ouder ego-toestand van neurotypische kinderen heeft een samenhangende set gevoelens, gedachten en gedrag gekopieerd van de eigen ouders. Die hadden dit weer geleerd van hun (groot-) ouders, andere familie en invloedrijke figuren: de cultuur (Thunnissen & de Graaf, 2013). Dit proces verloopt bij hen automatisch, omdat zij in staat zijn snel en intuïtief aan te voelen wat de bedoelingen, verwachtingen en gevoelens van hun ouders zijn (Flowerdew, 2017). Een Nt kind leert bijvoorbeeld misleiding te gebruiken en dat het ophouden van de schijn belangrijker is dan dat iets overeen komt met de realiteit (Baron-Cohen, 2022).

Bij kinderen met autisme wordt dit proces verstoord. Volgens autismeonderzoeker Martine Delfos (2018) hebben kinderen met autisme vanaf de geboorte geen geautomatiseerde gerichtheid op mensen, maar ontwikkelen zij dit pas later. Het kind wordt geboren in een symbiotische relatie met de moeder. Het is nodig dat het na de geboorte onderscheid leert maken tussen 'ik' en 'de ander' om een zelfbeeld te ontwikkelen, waarmee het besef van ruimte en tijd en sociaal inzicht verwerft. Dit is weer een voorwaarde om zich sociaal-emotioneel te ontwikkelen. De verstoring van dit proces is er de oorzaak van dat de sociaal-emotionele ontwikkeling vertraagd verloopt. De cognitieve ontwikkeling verloopt daarentegen sneller. Daarom spreekt Delfos (2018) van een omgekeerde ontwikkeling: tegelijk een vertraging (op sociaal-emotioneel gebied) en een versnelling (op cognitief gebied). Dus als je gedachten en gevoelens van je opvoeders niet kunt lezen, wat ga je dan internaliseren om een Ouder ego-toestand te vormen?

Het kind met autisme zal zijn cognitieve vermogens gebruiken om sociale situaties te doorgronden door ze te analyseren en wetmatigheden te ontdekken. Daaruit destilleert het een aantal onbegrijpelijke, absolute regels die nooit overtreden mogen worden (Flowerdew, 2017). Het is een vorm van absoluut denken ('Het is zeker dat alles en iedereen zich aan bepaalde regels houdt; daar kun je op vertrouwen') die gebruikt worden in een relatieve wereld ('Het hangt af van de omstandigheden of alles en iedereen zich aan bepaalde regels houdt: soms wel en soms niet') (Vermeulen, 2013). De op deze manier ontwikkelde 'regels' slaan kinderen met autisme op in hun Ouder ego-toestand.

Transacties tussen Nti en mensen met autisme

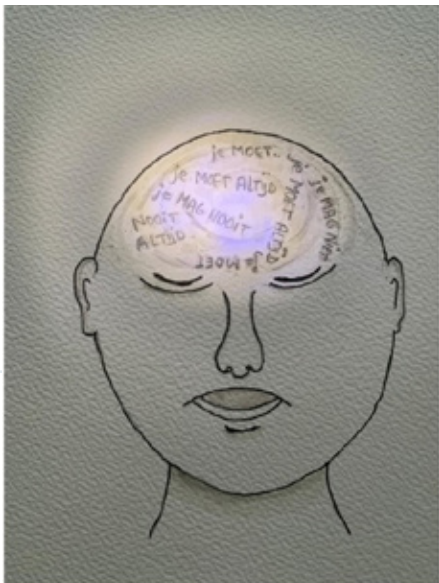
Transacties vormen een kernbegrip binnen de TA. Zij spelen zich af in het sociale domein en

Jonge kinderen met autisme zullen zich, anders dan gemiddeld, eerst op cognitief gebied ontwikkelen en pas later op sociaal-emotioneel gebied.

zijn tegelijk een weerspiegeling van de interne wereld van de deelnemers aan de transactie. In een reeks transacties worden dikwijls de voorkeurs ego-toestanden van elk van de betrokkenen bij de communicatie duidelijk. In de communicatie is steeds sprake van subjectieve betekenisverlening aan selectieve waarneming (Thunnissen & de Graaf, 2013). En dat is het punt waarop het vaak mis gaat wanneer autisme een rol speelt in de communicatie.

De hiervoor beschreven verschillen in ontwikkeling zorgen er voor dat Nti en mensen met autisme in verschillende subjectieve werelden leven: het innerlijk van de Nt is onzichtbaar voor de mens met autisme; andersom is ook het innerlijk van de mens met autisme onzichtbaar voor de Nt. Het woord Mindblindheid wordt gebruikt om te beschrijven hoe mensen met autisme andere mensen ervaren. Het woord kan echter net zo goed gebruikt worden voor de manier waarop Nti mensen met autisme ervaren. Dit wordt wel het *Double Empathy Problem* genoemd (Milton, 2012).

In complementaire transacties lopen de pijlen parallel: de respons komt uit de ego-toestand die door de stimulus werd aangesproken. Ze creëren in principe een stroom aan communicatie. Maar ook in de simpelste

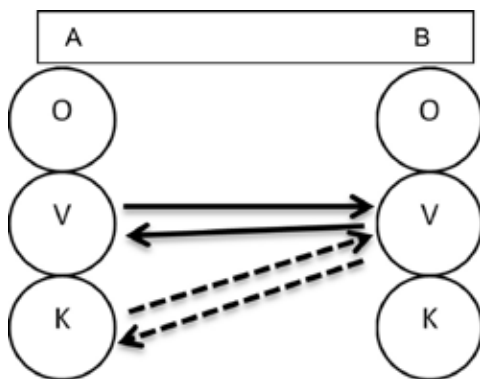
Illustratie: Frans Mol

transacties zijn verschillende ego-toestanden betrokken: één op sociaal (de inhoud) en één op psychologisch niveau (de betrekking). Altijd zal, meestal buiten het bewustzijn om, een vleugje Ouder of Kind door de transactie heen spelen. Meestal is dat geen probleem, zolang de verwachtingen van beiden in de communicatie overeen komen en het sociale en het psychologische niveau congruent en logisch bij elkaar passend zijn (Thunnissen & de Graaf, 2013).

In het volgende voorbeeld (zie figuur 1) 1) communiceert A een eenvoudig feit, Volwassene-Volwassene (V-V). Maar de betekenis van dit feit wordt op psychologisch niveau gecommuniceerd, misschien door haar mimiek en de toon van haar stem. Ook al is A zich daar misschien niet van bewust, dit is een transactie met een bijbedoeling.

A: "Mijn beste vriendin is verhuisd."
(Bijbedoeling: Ik mis haar erg)
B Merkt de bijbedoeling op en reageert op dat belangrijke element op psychologisch niveau, en zegt: "Mis je haar?"

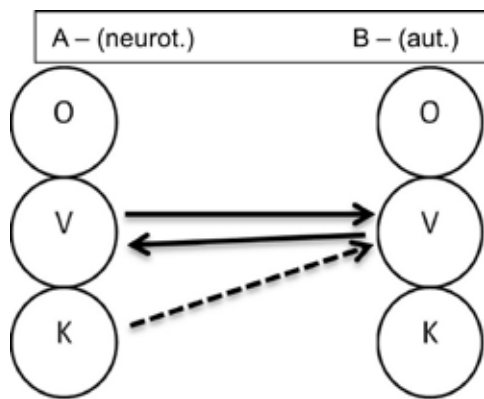
De transactie is complementair zowel op

Figuur 1.

psychologisch als op sociaal niveau, de respons komt op beide niveaus vanuit de ego-toestand die door de stimulus wordt aangesproken. De vriendin/ cliënt voelt zich op een diep niveau 'gezien', waardoor er vertrouwen en warmte in de relatie ontstaat.

In figuur 2 speelt dezelfde situatie, met als verschil dat B (de persoon met autisme) de boodschap op psychologisch niveau niet kan detecteren.

Figuur 2.

De communicatiestijl van mensen met autisme wordt door Nti vaak ervaren als bot en zakelijk.

A: "Mijn beste vriendin is verhuisd."

(Bijbedoeling: Ik mis haar erg)

B: "O, waar naar toe?"

De behoefte van A is onzichtbaar voor B. Maar in de ervaring van B is er een complementaire transactie; er werd op V-V niveau informatie uitgewisseld.

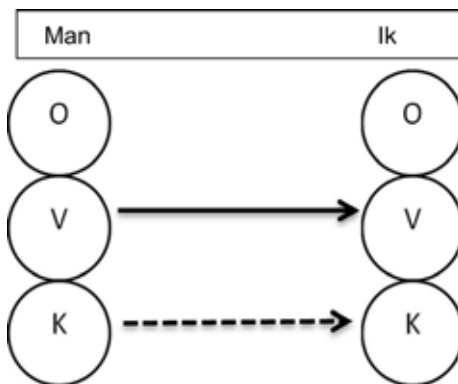
Nti ervaren bij mensen met autisme vaak een gebrek aan wederkerigheid. Dit is daar een goed voorbeeld van. Wanneer een Nt een boodschap met bijbedoeling heeft gestuurd naar een persoon met autisme, verwacht diegene dat de ander die boodschap begrijpt en dus ook de gedachten en gevoelens die erachter zitten. Omdat die zich niet realiseert dat de psychologische boodschap niet is doorgelopen, zal die zich door de reactie van de mens met autisme - met een afwezige of ongepaste psychologische boodschap - waarschijnlijk niet gezien/gehoord voelen. Door het ontbreken van sociale toevoegingen en Spel door de concrete 'recht voor z'n raap' manier van communiceren, wordt de communicatiestijl van mensen met autisme door Nti vaak ervaren als bot en zakelijk. Als mensen met autisme in de door de Nt gedefinieerde sociale wereld willen navigeren, is het noodzakelijk dat zij zich realiseren dat in de communicatie met Nti veel Ouder-Kind-transacties een rol spelen, zonder dat zij zich daarvan bewust zijn. Dat kun je niet omzeilen door alleen een puur feitelijk antwoord te geven op V-V niveau. Dit begrip voor elkaars verschillen in de communicatie zou van twee kanten moeten komen.

Humor

Wanneer er grapjes gemaakt worden tussen Nti en mensen met autisme, komen de hiervoor beschreven problemen duidelijk naar voren. De transactie is niet complementair;

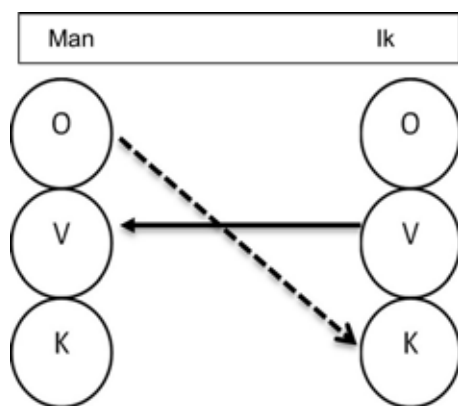
er zal gereageerd worden vanuit een andere ego-toestand dan die werd aangesproken.

Als eerste een opmerking van een Nt die grappig of plagend bedoeld is, dus een andere emotionele lading heeft dan ogenschijnlijk (zie figuur 3a). De sociale boodschap komt vanuit de Volwassene. Het grapje (de psychologische boodschap) komt vanuit het Kind. De situatie: ik sta in mijn voortuin onkruid te wieden. Een ouder echtpaar loopt langs.

Figuur 3a.

De man zegt (met een lachend gezicht): "Dat komt gewoon weer terug, hoor!" Vervolgens: zie figuur 3b.

Figuur 3b.

Ik: “Ja, maar het is goed om het bij te houden.”

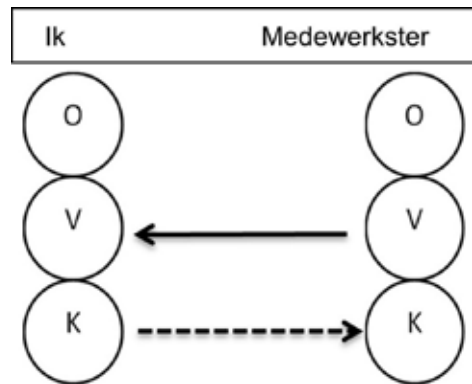
Ik vat de opmerking serieus op en reageer vanuit mijn Volwassene. Mijn eerste, automatische reactie op dit soort opmerkingen is meestal serieus – zonder bijbedoelingen: een observatie, een constatering – ik benoem de feiten. De man lacht. Ik voel me uitgelachen. Misschien is hij geïrriteerd omdat ik niet lach om zijn grapje. Bij nader inzien krijg ik het gevoel dat hij niet uit plezier lacht, maar dat er (vanuit zijn Ouder) iets neerbuigends zit in zijn houding. Later begrijp ik pas dat hij een grapje wilde maken.

Deze kruising van een (onzichtbare) boodschap op psychologisch niveau en de respons is de bron van veel sociale ongelukken in de communicatie tussen Nti en mensen met autisme. De bijbedoelingen zijn onzichtbaar, zowel voor de mensen met autisme als voor de Nti. Beiden leven in verschillende subjectieve werelden. Nti zullen vaak geïrriteerd reageren in de communicatie met een persoon met autisme, terwijl mensen met autisme daarbij geen idee hebben wat er gebeurt en verward en angstig kunnen raken.

Wanneer Nti iets zeggen vanuit hun Kind ego-toestand, is hun gedrag vaak verwarrend voor mensen met autisme. De letterlijke, analytische mind van de meeste mensen met autisme heeft moeite om dit te begrijpen. Een opzettelijke grap bouwt een verwachting op, die doorkruist wordt door de clou. De persoon met autisme wordt daardoor op het verkeerde been gezet, wordt voor de mal gehouden. Dat kan heel grappig zijn, of heel pijnlijk. Andersom kan ook een persoon met autisme een grappig bedoelde opmerking maken, vanuit het Kind naar het Kind. Waarschijnlijk passen, vanuit het oogpunt van de Nt, de gezichtsuitdrukking en toonhoogte niet bij de uitwisseling Kind-Kind, net zo goed als dat de persoon met autisme de

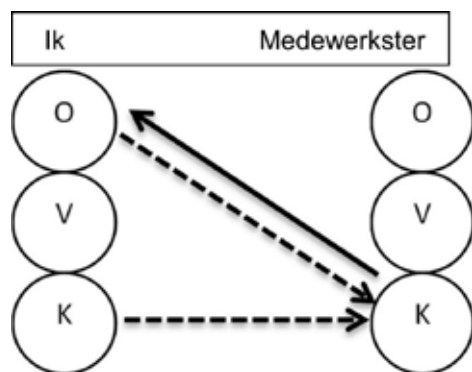
Nt gezichtsuitdrukking niet begrijpt. Hier heb je weer het Double Empathy Problem!

Nog een voorbeeld. Tijdens een groepsvakantie kregen we voor het corvee dat we moesten doen, uitleg van een medewerkster (zie figuur 4a).

Figuur 4a.

Medewerkster: “Je doet een plastic handschoen aan en haalt zo de sigarettenpeuken uit deze bak met zand.” Ik zag het voor me als een tekenfilm en schoot in de lach.

Figuur 4b.

De medewerkster reageerde geïrriteerd. Waarschijnlijk herkende ze mijn grapje niet, en dacht dat ik haar uitlechte, dat zij kritiek kreeg (vanuit mijn Ouder). Dit soort misverstanden roepen een ongemakkelijke sfeer op en het lukt mij dan niet om het zo uit te leggen dat die verdwijnt, waarop ik het gevoel krijg dat ik de sfeer en de goede verhoudingen heb bedorven.

Tenslotte

Ik heb in dit artikel een aantal communicatieproblemen belicht, die voor kunnen komen tussen mensen met autisme en Nti. Ik hoop dat ik heb kunnen aantonen dat de concepten van de TA heel geschikt zijn om deze problemen weer te geven en te analyseren. Ze sluiten goed aan bij het autistische talent om sociale situaties te doorgronden door deze te analyseren, en zo wetmatigheden te ontdekken. Hoe deze problemen opgelost, of voorkomen kunnen worden? Ik denk door breed bekendheid te geven aan de kenmerken van autisme en steeds te benadrukken dat mensen met autisme niet 'minder' zijn dan Nti, maar 'anders' en dat het helpt om de concepten van TA hiervoor in te zetten.

In dit artikel heb ik geprobeerd om twee werelden bij elkaar te brengen: de TA community en de 'wereld' waarin mensen met autisme leven. Wat zou het mooi zijn om bij te kunnen dragen aan het overbruggen van de verschillen en het verduidelijken van de misverstanden!

Marjolein Schreiver heeft de opleidingen Sociaal Cultureel Werk, PABO en automatisering afgerond en werkte in die sectoren. Pas op 65-jarige leeftijd kreeg zij de diagnose autisme. Als ervaringsdeskundige heeft ze in 2022 haar levensverhaal gepubliceerd (Schreiver, 2022) en werkt momenteel aan een boek over autisme en TA. De illustraties uit dit artikel zijn van Frans Mol.

Referentie

- American Psychiatric Association. (2022). *Handboek voor de classificatie van psychische stoornissen* (5e druk). Boom.
- Baron-Cohen, S. (2022). *De patroonzoekers*. Nieuwezijds.
- Berne, E. (1967). *Mens erger je niet*. Bert Bakker.
- Delfos, M. (2018). *Autisme ontrafelen*. SWP.
- Donvan, J. & Zucker, C. (2016). *Autisme: De vele gezichten van een stoornis*. Atlas Contact.
- Flowerdew, P. (2016). Aspergers in the Therapy Room 4: The Psychology of Asperger's (2). *The Transactional Analysis*, 6(4), 23-27.
- Flowerdew, P. (2017a). Aspergers in the Therapy Room 5: Sensory and Perceptual Issues. *The Transactional Analyst*, 7(1), 37-42.
- Flowerdew, P. (2017b). Aspergers in the Therapy Room 8: I'm Ok, You're Ok. *The Transactional Analyst*, 7(4), 39-42.
- Flowerdew, P. (2017c). Aspergers in the Therapy Room 7: Transactional Analysis to Offer the Experience of Mutuality. *The Transactional Analyst*, 7(3), 39-42.
- Milton, D. (2012) On the ontological status of autism: [The 'double empathy problem'](#). *Disability & Society*, 27(6), 1-5.
- Schreiver, M. (2022). *Oude dame met autisme*. Boekscout.
- Thunnissen, M. & de Graaf, A. (Eds.). (2013). *Leerboek Transactionele Analyse*. De Tijdstroom.
- Vermeulen, P. (2013). *Brein bedriegt – Autisme en normale tot hoge begaafdheid*. EPO.